

Ladakalnis

NR. 1 (99)

2013 M. SAUSIS-BIRŽELIS

TURINYS

Aplinkai draugiško vandens turizmo link
Interviu su R. Ruku 2

Išpūdžiai iš etnokultūrinės stovyklos
M. Gimževskytė 3

Kasdieniai rytų aukštaičių valgiai
S. Mudinienė 4

VOLUNGĖ
Knyga apie lututės pasaulį 6

Tarmiškos kūrybos konkurso dalyvių eilėraščiai 7

Geocatching'as—kas tai?
D. Colonnese 8

Nauji leidiniai apie tradicinę statybą
L. Stanaitis 8

Trečius metus iš eilės Aukštaitijos nacionaliniame parke darbuojasi Europos savanoriai

Dainora Liškauskaitė, Vyr. specialistė kultūros paveldui

Programa Veiklus jaunimas

2011 m. Aukštaitijos nacionalinio parko direkcija prisijungė prie Europos savanorių tarnybos (EVS) organizuojamos ilgalaikės savanorystės programos ir sulaukė pirmųjų savanorių iš Prancūzijos. Tuomet daugelis stebėjosi, ką gi čia veiks visai kitokioje kultūroje užaugę, lietuvių kalbos nemokantys prancūzai. Tačiau labai greitai visų nuomonė pasikeitė. Teisingiau, ją pakeitė patys savanoriai, parodydami didelį susidomėjimą ir iniciatyvą imdamiesi pačių įvairiausių darbų, o lietuvių kalbą išmokę geriau nei kas nors galėjo tikėtis. Ir štai jau treči metai, kai į Aukštaitijos nacionalinį parką įgauti patirties ir dalintis savo įgūdžiais atvyksta Europos šalių savanoriai.

Šiais metais mūsų skaitytojams norime pristatyti savanorius Blagovestą ir Danielį. Blagovesta į Lietuvą atvyko iš Bulgarijos. 24 metų mergina savo gimtojoje šalyje baigė ekonomikos studijas ir kurį laiką dirbo viešojo administravimo srityje. Atrodytų, tai neturi nieko bendro su veiklomis parke. Pati Blagovesta pripažįsta, kad tokį jos pasirinkimą lėmė noras išbandyti save visiškai naujoje, nepažintoje erdvėje. Galbūt tokia patirtis padės atrasti save ir suvokti ateities lūkesčius.

Panašių ketinimų vedinas savanoriauti į Aukštaitijos nacionalinį parką atvyko ir Danielis, 26 metų jaunuolis iš Italijos. Nors visuomet gyveno ypač vaizdingoje vietoje, mažame mieste lyje Viduržemio jūros pakrantėje, jis nuolat svajojo keliauti, pažinti pasaulį. Dažniausiai jis keliauja dviračiu. Pirmasis jo žygis po Italiją truko dvi savaites. Aukštaitijos nacionaliniame parke jis ne tik pats keliauja po apylinkes, bet ir organizuoja dviračių žygius parko lankytojams.

Turbūt daugeliui kyla klausimas, kokius darbus dirba savanoriai Aukštaitijos nacionaliniame parke. Galima drąsiai teigti, kad jie daro viską. Vieni jiems patikimi darbai labiau atitinka jų turimus įgūdžius, studijų metais

įgautą patirtį, kiti – ne. Stengiamasi įtraukti juos į kūrybinę veiklą, o kai kuriems darbams prireikia fizinės jėgos ir ištvermės.

Viena iš daugelio veiklų yra pagalba turistams. Tai kasdienis darbas lankytojų centre, teikiant parko lankytojams informaciją apie lankytinas vietas, dviračių maršrutus, nuomos, apgyvendinimo paslaugas. Jų pagalba ypač svarbi vykdant lankytinų objektų monitoringą, skaičiuojant parko lankytojus. Blagovesta itin daug laiko skiria fotografavimui – tai ir aistra, ir darbas. Tikimasi, kad jos daromos nuotraukos ateityje taps pagrindu rimtam leidiniui, pristatančiam Aukštaitijos nacionalinio parko mažąją architektūrą. Danielis susikonscentravęs į dviračių maršrutų kūrimą bei dviračių žygių organizavimą. Šalia to jis panaudoja ir savo patirtį informacinių technologijų srityje – prisideda prie Aukštaitijos nacionalinio parko internetinės svetainės priežiūros, skaitmenina etnokultūrinės ekspedicijos medžiagą. Abu savanoriai prisidėjo prie Sekminių šventės organizavimo Meironų kaime, dalyvavo vaikų vasaros stovykloje, kurioje ne tik mokėsi lietuviškų liaudies šokių, dainų, bet ir pristatė savo kultūrą. Tiek Blagovesta, tiek Danielis darbuojasi ir gamtoje – padeda žymėti turistinius maršrutus, rezervatų ribas, prisideda prie takų valymo, šiukšlių rinkimo akcijų.

Tikimės, kad parke įgyta patirtis atitiks savanorių lūkesčius, o jų atliktų darbų rezultatai džiugins parko lankytojus. ✂

Daniele Colonnese ir Blagovesta Kirilova

Lino Stanaičio nuotrauka

DARBAI IR AKTUALIJOS

Aplinkai draugiško vandens turizmo link

Nors vandens turizmo paslaugų teikėjai į Aukštaitijos regiono vandens turizmo asociaciją (sutrumpintai ARVTA – red. past.) susibūrė tik praėjusių metų rudenį, įpusėjus pirmajam turistiniam sezonui po asociacijos įkūrimo jau gali pasigirti pirmaisiais darbo vaisiais. Apie asociacijos įkūrimo tikslus, jos veiklą, nuveiktus darbus ir ateities planus kalbamės su asociacijos sekretoriumi Rimantu Ruku.

Kaip kilo asociacijos idėja, arba kodėl ji buvo reikalinga ir kiek šiuo metu turite narių?

R.R.: Mūsų regiono vandens turizmo paslaugų teikėjai naudoja tomis pačiomis trasomis. Neretai iškyla problemų, kurias išspręsti kiekvienam atskirai yra sunku ar net neįmanoma. Todėl idėja suvienyti į asociaciją vandens turizmo paslaugų teikėjus kilo iš praktinių paskatų. Šiuo metu asociacija turi 19 narių ir vienija beveik visus šiame regione vandens turizmo paslaugas teikiančius fizinius ir juridinius asmenis.

Su kokiais sunkumais teko susidurti steigiant asociaciją ir vykdam jos veiklą?

R.R.: Didelių sunkumų steigiant asociaciją neiškilo. Didžioji dalis vandens turizmo paslaugų teikėjų su entuziazmu palaikė asociacijos idėją ir aktyviai prisideda prie jos darbų. Tačiau yra keletas vandens turizmo paslaugų teikėjų, kurie nėra įstoję į ARVTA ir neprišideda prie tvarkymo akcijų. Norėtusi, kad asociacijos veikloje dalyvautų visi regione teikiantys vandens turizmo paslaugas, ar bent jau prisidėtų prie trasų tvarkymo.

Kokie buvo prioritetiniai darbai ir ką jau suspėjote nuveikti per nepilnus metus?

R.R.: Asociacijos tikslas – organizuoti veiklas, kurios padėtų jos nariams teikti vandens turizmo paslaugas laikantis aplinką tausojančių principų ir propaguoti vandens turizmą kaip pramogą, draugišką gamtinei aplinkai ir vietos gyventojams.

Šiuo metu asociacijos nariai surenka šiukšles apie 120 km vandens turizmo trasų ruože. Kiekvienas narys prižiūri pasirinktą vandens turizmo trasų ruožą, o asociacija koordinuoja, kad būtų prižiūrimos visos trasos ir ruožai. Šiukšlių rinkimas organizuojamas 2-3 kartus per metus. Šiais metais vandens turizmo trasos

buvo išvalytos du kartus: pavasarį ir po liepos 6 d. švenčių. Dar vieną kartą ketiname valyti rudenį pasibaigus sezonui. Dalis vandens turistų dar nėra sąmoningi ir šiukšles palieka pakrantėse. Todėl laikino sustojimo vietose, kuriose paliekamos šiukšlės, asociacijos iniciatyva įrengti užrašai „Šiukšles išsivežkite patys“. Pastebėjome, kad beveik visose vietose, kuriose iškabinti šie stendai, šiukšlių sumažėjo. Asociacija taip pat organizuoja surinktų šiukšlių išvežimą. Šių metų pavasarį išvežant surinktas šiukšles labai pagelbėjo Linkmenų seniūnas Jonas Alekna, Kaltanėnų seniūnas Tomas Rokickis, Švenčionių rajono savivaldybės žemės ūkio skyriaus vedėjas Albertas Marma, UAB „Švenčionių švara“, UAB "Utenos regiono atliekų tvarkymo centras".

Koks jūsų požiūris į nuolat išskylančius nesutarimus tarp vandens turistų ir vietos gyventojų arba prie vandens sodybų turinčių savininkų? Ar išvys įmanoma išvengti interesų konfliktų?

R.R.: ARVTA atstovai tiria vietos gyventojų skundus dėl vandens turistų sustojimų privačiose teritorijose ir ieško šių problemų sprendimo būdų. Asociacijos nariai savo klientus informuoja apie tokias vietas ir rekomenduoja jose nestoti. Išleisdome neparšlampamą vandens maršrutų žemėlapi, kuriame pažymėtos ne tik stovyklavietės ir laikino sustojimo vietos, bet ir vietos, kuriose reikėtų vengti sustojimų.

Šiais metais dar nesame gavę nusiskundimų iš mūsų regiono gyventojų. Gal nebuvo konfliktų arba iki mūsų žinios neatėjo. Be abejonės, nusiskundimų esame girdėję anksčiau. Konfliktinė situacija kartais iškyla tada, kai vandens turistai sustoja privačioje valdoje, kuri yra prie vandens turizmo trasos. Vandens turistai stoja norėdami šiek tiek pailsėti, pavalgyti ir pan. Svetimų žmonių nelauktas pasirodymas privačioje teritorijoje gali sukelti neigiamas emocijas savininkams. Šioje situacijoje abi pusės turėtų gerbti vieni kitus. Tikriausiai elementarios pagarbos vienas kitam ir kultūringo elgesio trūkumas yra visų konfliktų priežastis. Situaciją galėtų pagerinti papildomos turistinės infrastruktūros sukūrimas prie vandens turizmo trasų – laikino sustojimo vietų įrengimas tose vietose, kuriose turistai galėtų sustoti, pailsėti, pavalgyti ir keliauti toliau. Viešos poilsio vietos padėtų išvengti konfliktų tarp sodybų savininkų ir vandens turistų.

Kokie asociacijos artimiausi planai? Ar turite tolimos ateities viziją? Kokia ji?

R.R.: Artimiausi planai yra vykdyti visus aukščiau išvardintus darbus. Tolimos ateities vizija: švari ir išpuoselėta gamta, tvarkinga ir apgalvota vandens turizmui pritaikyta infrastruktūra, savo darbą išmanantys vandens turizmo paslaugų teikėjai ir kultūringi vandens turistai.

Ačiū už pokalbį. ☞

Valymo akcijų metu surenkamų šiukšlių kiekiai ištis jspūdingi

Įspūdžiai iš etnokultūrinės stovyklos

Miglė Gimževskytė, stovyklos dalyvė

Birželio 17-21 dienomis dalyvavau etnokultūrinėje stovykloje „Kokia paukštela, tokia i giesmela“, kuri vyko Ginučiuose. Stovyklą organizavo ir su mumis laiką leido keturios vadovės. Sigutė – pagrindinė stovyklos vadovė, mokiusi mus dainuoti ir pinti juostas. Rytais ji mus žadindavo mušdama būgną. Inga - ji taip pat mus mokė dainuoti, skudučiuoti ir grojo armonika ryto rituale, keliant mus iš lovų. Elena mokė mus šokti šokius, ratelius, palaikė visiems gerą nuotaiką. Vadovė Lionė mokė groti ir repetičių metu mielai su mumis „traukdavo“ dainas.

Iš viso stovykloje mūsų buvo tik dešimt, tačiau dėl to buvo tik dar smagiau. Šokdami liaudies šokius, dainuodami liaudies dainas ir sutartines, mokydami groti įvairiais instrumentais ir darydami begalę kitų įdomių ir smagių veiklų stovykloje visi susidraugavome. Kiekviena diena buvo vis kitokia. Kas rytą mus žadindavo ne žadintuvai, bet armonika ir būgnu triukšmaujančios vadovės. Nors kas dieną ruošėmės stovyklos uždarymo koncertui, tačiau mums nebuvo nuobodu, nes turėjome laiko ir kitai veiklai. Kelis kartus per dieną maudėmės prie malūno užtvankos, po skanių pietų pynėme arba audėme draugystės juostas, mokėme vieni kitus groti gitaromis arba tiesiog sėdėdavome su sulčių ar arbatos puodeliu ir pasakodavome vieni kitiems apie savo mokyklos nuotykius ir kitus panašius dalykus.

Vieną dieną turėjome galimybę susipažinti su Ginučių kaimelio gyventojais. Susiskirstę į tris grupes apėjome visus kaimelyje gyvenančius žmones. Mano grupei, kuriai vadovavo vadovė Inga, teko apsilankyti pas dvi kaimelio gyventojas: Eleonorą ir Jadvygą. Jos mums noriai papasakojo

apie savo jaunystę, sunkmečio laikus ir kaip dabar pasikeitęs jų gyvenimas Ginučiuose. Kitos dvi grupės, kurioms vadovavo vadovės Elena ir Lionė, apkeliavo likusius gyventojus ir iš jų taip pat sužinojo daugybę įdomių dalykų. Po šios ekspedicijos į malūną grįžome ne tuščiomis. Iš ponios Jadvygos atsinešėme labai skanų ožkos sūrį, kurį gardžiai su medumi suvalgėme per kelias dienas. Savo stovyklos koncertui papuošti iš kitų gyventojų gavome labai gražių siuvinėtų ir tapytų paveikslų bei austų rankšluosčių. Visos šios gėrybės mūsų koncertą padarė tik dar puošnesnį ir šventiškesnį.

Tokios buvo mūsų dienos. Na, o vakarais gerdavome arbatą ir šnekėjome su mūsų stovykloje kartu dalyvavusiais savanoriais Bobi ir Daniele, susėdę koridoriuje pasakojome baisias istorijas arba kieme šildėmės prie laužo dainuodami, šokome aplink laužą arba tiesiog kalbėjome apie praėjusias ir ateisiančias dienas. Stovykla ne tik man, bet ir mums visiems labai patiko. Po finalinio koncerto buvo sunku atsisveikinti. Galbūt šiuolaikiniam jaunuoliui „etnografinė stovykla“ skamba nuobodžiai, daugelis turbūt net nežino, ką tai reiškia, tačiau čia tikrai nebuvo nuobodu. Siūlyčiau tokioje stovykloje dalyvauti kiekvienam, nes joje ne tik gerai praleistų laiką, bet ir susirastų daug gerų draugų, prisimintų savo krašto praeitį ir daug daug ko išmokytų.

Visų stovyklos dalyvių vardu nuoširdžiai dėkoju stovyklą organizavusiai Aukštaitijos nacionalinio parko ir Labanoro regioninio parko direkcijai ir rėmėjams – Kultūros rėmimo fondui - už galimybę pažinti, išmokti ir pasidalinti bendravimo per liaudies dainą, šokį, muzikavimą džiaugsmu. ✍

Nuotrauka iš asmeninio fotoalbumo

Stovyklos dalyviai dalinosi bendravimo per liaudies dainą, šokį ir muzikavimą džiaugsmu

Kasdieniai rytų aukštaičių valgiai

*Sigutė Mudinienė
Aukštaitijos nacionalinio parko ir
Labanoro regioninio parko direktijos
Vyresnioji specialistė—kultūrologė*

Kiekvieno krašto gyvenimo ypatumus lėmė tos teritorijos geografinė padėtis, gamtos gėrybės, aplinka. Rytų Aukštaitijos krašto žemės niekada nepasizymėjo derlingumu, o ir tos laisvos žemės, kad ir priesmėlio, aplinkui ne itin daug. Didelius plotus užima gražuoliai ežerai ir tankūs pušynai. Taigi, žemdirbystei vystytis čia visada buvo ne itin geros sąlygos. Visais laikais reikėjo ieškoti papildomų pragyvenimo šaltinių. Kaip pasakoja vietiniai žmonės, čia, kaip ir Dzūkijoje, be grybų ir uogų... ir dar be žuvų, išmaitinti gausias šeimas buvo sunkoka. 2005 metais vykusios kompleksinės etnografinės ekspedicijos Aukštaitijos nacionalinio parko teritorijoje metu Lietuvos liaudies kultūros centro ir Aukštaitijos nacionalinio parko darbuotojai rinko duomenis ir apie tradicinius valgius, buvo klausinėjama ne dabar ruošiamų kasdienių valgių, bet atsime namų iš vaikystės. Tikslų receptūrų daugumos patiekalų neužrašyta, nes dažna šeiminkė turėjo savo matavimo saikus – tai sauja, tai žiupsnis, tai „kvortela“, savo atitinkamos talpos indus, į kuriuos produktus dėjo „iš akies“. Remiantis surinktais duomenimis, čia aprašomi pagrindiniai kasdieniai valgiai, be kurių neišsiversdavo kiekviena šeima.

Maisto ruošimas šeimai nuo seno buvo namų šeiminkės rūpestis. Šeimos anksčiau buvo gausios, namuose dažniausiai gyveno trys kartos – seneliai, tėvai ir vaikai. Visi produktai maistui buvo išauginami namų ūkyje, pirkdavo tik tai, ko negalėjo užsiauginti, ir pagrindinius prieskonius – druską, cukrų. Norint išmaitinti gausią šeimą reikėjo labai daug dirbti. Taip pat ir namų šeiminkėi darbų be maisto ruošos buvo labai daug. Taigi šeimoje dažniausiai maisto gaminimo darbus dalindavosi anyta ir marti, arba mama ir dukra. Paaugusius vaikus iš vakaro pristatydavo bulvių priskusti, malkų prieštis. Iš pat ryto atsikėlusį gospadinę žiemą – vasarą, kūrė pečių. Jame gamino maistą šeimai ir viralų gyvuliams. Pastums katilus bulvių ar šutinamus miltus gyvuliams ir tuoj pat ruošia pusryčius ir pietus šeimai.

Pagrindinis **pusryčių** patiekalas šiame krašte yra blynai, miltiniai – kvietinių, ruginių, griekinių, žirnių miltų, arba bulvinių. Su įvairiais padažais, populiariausias su „čirškiniiais“ – keptais smulkiai pjaustytais lašinukais ir grietine, bet buvo valgoma ir su varške, grietine ar uogiene, kiaušiniene ar „pauciene“. Kiaušinienei buvo plakami tik kiaušiniai, o „paucienei“ į kiaušinius įplakdavo pieno ir ji išeidavo skystesnė. Dar apsiveršėlius karvei blynai buvo valgomi su krašėnom (krekenom). Krekenoms buvo imamas apsiveršėliusios karvės pienas, kuris kaitinant sutirštėdavo.

Dideli kvietinių miltų lietiniai buvo kepami ant dviejų katiliukų kraštų virš ugnies su ilgu „čepelnyku“ (įrankiu keptuvei paimti) uždėtoje keptuvėje. Padažą vėliau padarydavo toj pačioj keptuvėj, pačirškindavo lašinukų, pasūdydavo, įdėdavo porą šaukštų grietinės. Su ta pačia keptuve padėdavo ant stalo. Visi rankom plėšydavo blynus, mirkydavo vienoj keptuvėj ir rankom valgydavo. Jei likdavo blynų nuo pusryčių, juos sudėdavo į gilesnį indą, užpildavo tuo pačiu padažu ir pastumdavo į pečių dar pašusti bei suvalgydavo per pietus.

Griekinius blynus keptavo iš griekinių miltų arba iš virtų grikių.

Bulviniams blynams – blynų tarkius šiek tiek nusunkdavo, dėdavo kiaušinį, pagal skonį pasūdydavo. Kėpdavo kaip ir miltinius ant ugnies.

Blynų kepimui turėdavo pasidarę „pamazoką“, tas „pamazokas“ buvo ant pagaliuko užsuktas marlės gabaliukas ir laikomas puodelyje su taukais, juo, prieš pildamos tešlą, patepdavo keptuvę, kad blynai neprikibtų. Arba ant šakutės užsmeigdavo lašinių gabaliuką.

Žirnių miltų blynai buvo bado valgis, kai jau nebeturėdavo iš ko kepti. Žmonių atsiminimuose likę kaip labai sprangūs, sunkiai nuryjami. Kai sakoma, „tinkami tik alkiui užkūsti“.

Taip pat šiame krašte girdėtas toks patiekalas įdomiu pavadinimu – **kakoras**. Beje, kakoru vadindavo ir karvės „blyną“, matyt, kad tikrojo, ant pečiaus pado kepamo kakoro išvaizda primindavo karvės „blyną“ užtat jį taip ir pavadino. Kakorą darydavo iš miežinių arba griekinių mil-

Kvietinių miltų blynai:

- 2 kiaušiniai
 - 2 litrai saldaus arba rauginto pieno (vandens, pasukų)
 - Šiek tiek druskos
 - Miltų (kad tešla gautųsi grietinės tirštumo).
- Tešla išplakama ir kepami dideli per visą keptuvę lietiniai blynai.

Purūs maži blynai:

- 2 kiaušiniai
- Litras pieno
- 1 šaukštas grietinės
- 2 arbatiniai šaukšteliai cukraus.
- Kvietiniai miltai
- Ketvirtis arbatinio šaukštelio sodos
- Šlakelis acto

Kiaušinius išplaka su cukrumi ir druska, plakant supilamas pienas, dedami keli šaukštai miltų ir nugesinta soda (į grietinę sudedama soda, užpilama šlakeliu acto ir paplakama), išmaišoma, pridedama miltų, kiek reikia iki grietinės tirštumo tešlos. Kepami maži blynai, po 4 – 5 keptuvėje.

Griekinių miltų blynai:

- 2 kiaušiniai
- 2 stiklinės griekinių miltų
- 1 stiklinė kvietinių miltų
- Šilto vandens ir druskos

Grikiniai blynai:

- Stiklinė virtų grikių
- Stiklinė kvietinių miltų
- 2 kiaušiniai
- Pieno arba vandens
- Po žiupsnelį druskos ir cukraus

Žirnių miltų blynai:

- 3 stiklinės žirnių miltų
 - 3 stiklinės vandens
 - Druskos
- Žirnių miltai labai gerai išmaišomi su pasūdytu vandeniu ir kepami maži blynai.

tų ir tarkuotų bulvių. Jam kepti turėjo specialų kaušą su ilga rankena ir jau kai išsikūrendavo pečius, likusias žarijas išstumdydavo į kraštus, padą iššluodavo, tarkuotas bulves sumaišydavo su grikiniais ar miežiniais miltais, kad būtų tirštoka tešla, supildavo į tą specialų kaušą, viršų stipriai apibarstydavo miltais ir įkišę į pečių apversdavo ant pado. Iškepęs išsitraukdavo su kažerga. Valgydavo dažniausiai pietums su grietine arba „čirškiniais“. Vėliau jau kepdavo „blėkelėlį“ – skardoj.

Dar kakoru vadindavo ir pagerintą miltinį blyną, kurį dažniausiai kepdavo švenčių pusryčiams ar svečiams. Tešlai vartodavo kokių keturis kiaušinius, kuriuos išplakdavo su šiek tiek cukraus, dėdavo grietinės, tirpinto sviesto, miltų ir gesintos sodos. Kepdavo keptuvėj virš ugnies didelių blynus, kurie buvo labai purūs, išsikeldavo kaip pyragas.

Kepdavo pusryčiams ir **varškėčius** – „sernykus“: „Buvo dar rytais sėrnikai, tai varškė, kiaušinis, miltai, iškočioja blyną, tada un stala su kočeliuku, i tada tą blyną, nekieta, postorj, tada jį supjausto tokiais rombeliais ir blėkelan, pečiun išsikūranusian pastumia. Tai jau šitas jau būdavo pietum beveik valgis. Sirnykai pietum ir, reiškia, pečių tokį kaip pyragiuką kepa, apverčia blėkutėj. Blėkelaj, sauso, pamazoku tik biškį, paskui miltais pabarstyta ir sudėta ir tada, reiškia, sudeda molinėn, skavardelan molinėn iškepusius sudeda. Uždeda sviesto ir pabarsto druska. Pastumia pečiun iš kraščiuo. Tai būdava sirnykai.“¹

„Paskui būdava **bulbečnykai**, tai bulvių, reiškia, išverda bulves su lupynom, nulupa su kočėlu sumaigo, indeda biškį druskos, kai jau atvės-ta i rankom galima paimt, tada įdeda miltų, jokių ti kiaušinių nededa, ir apvolioja, padaro truputį tokią tešlingą, ir paskui daro volelius iš tų bulvių, ir reiškia jos kai jau limpa, pjausto vėl deda in blėkelas ir vėl pakepa, apskrunda jie ten pasipučia, vėl lygiai taip pat, sviestas, druska, ir reiškia bulbečnykai.“²

Pietūs šiame krašte irgi buvo ruošiami ryte. Pagrindinis pietų patiekalas – įvairios sriubos – „zupos“. „Zupos, zupos taigi zupos buvo mėsinės, kai yra vendzyto dalyko, kumpio, tai kumpio gabaliokas, burokų, cibulio, morkos, vėl pastumia, prišunta. Bet jeigu jau vendzyta, tai jau skaniausia jau. Baravyką įmesdavo.“³

Mėsos sultinyje virdavo daržovines sriubas – kopūstų, burokėlių, batvinių, kruopinės (kvietinių miežinių, griikinių kruopų). Vasarą virdavo šviežių, o žiemą – raugintų daržovių sriubas į puodą dedama žalios ar rūkytos mėsos su kaulu. Iššutinama pečių. Tada sudedamos daržovės ar kruopos, prieskoniai, pastumia į pečių ir iki pietų sriuba iššunta. Pagrindiniai prieskoniai druska ir pipirai, dar lauro lapas, vasarą – krapai. Sriuba ir mėsa valgoma su duona arba atskirai išvirtom bulvėm, kurias irgi išvirdavo ryte ir laikydavo pečių, kad išliktų karštos. Vasarą prie mėsos darydavo iš turimų daržovių salotas (agurkų su svogūnais ir grietine). Žiemą valgydavo su raugintomis daržovėmis. Dar dažnai virtai mėsai darydavo tokį užpilą: atskiram inde smulkiai pripjausto svogūno, ištrina su druska, užpila verdančiu sultiniu, tuo mišiniu užpila išvirtą mėsą ir pastumia uždengtam puode į pečių.

Batvinių sriubai virdavo mėsą su kaulu. Įdėdavo bulvių, batvinių (jaunų burokėlių galvučių su lapkočiais, dažniausiai panaudodavo retindami), morkų, svogūnų arba jų laiškų, krapų. Iš prieskonių vartojo druską, pipirus ir lauro lapus. Mėsą išvirdavo dideliame kiekyje vandens su druska, pipirais ir lauro lapu. Tuomet mėsą išgriebdavo, o sultinyje išvirdavo susmulkintas daržoves. Valgydavo prabaliną grietinę su duona.

Taip pat virdavo ir kitas daržovių sriubas – kopūstų, burokėlių, skoniui pakeisti kartais įdėdavo džiovintų baravykų.

Karštom vasaros dienom karštas sriubas dažnai pakeisdavo šaltibarščiai (kludnykas, chaladnykas). Saują svogūnų laiškų ir saujelę krapų susmulkina, užpila ketvirtį šaukšto druskos, patrina, įdeda tris šaukštus

grietinės, išplaka, įpila litrą vandens (pieno, pasukų, rūgpienio), dar paplaka ir valgo su bulvėm. Dėl sotumo ir skonio įvairovės dar kartais dedama raugintų burokėlių, virtų kiaušinių, virtų rūgštynių.

Vakarienei dažniausiai ruošdavo lengvus, ne mėsiskus patiekalus. Populiarios buvo pieniškos sriubos, bulvės su raugintu pienu, šaltibarščiais, pieno ir varškės padažu, virta žuvis.

Pieniškos sriubos buvo kruopinės – virtos kvietinės, miežinės, perlinės kruopos, prabalinamos pienu, bulvinių „kleckelių“ – nusunktų tarkuotų bulvių kukuliukų, išvirtų vandenyje, prabalinama pienu. Gerai žinoma šiame krašte pieniška sriuba – „zacirka“. Zacirka buvo irgi kelių rūšių, ją maišydavo šeiminkė ir ant vandens, ant kiaušinio, kita dar pridėdavo krakmolo ir ji būdavo kaip šilkinė. Pateikėjai pasakoja: „Tai,

reiškia, imam miltus, miltų kiek ten į bliūdėlį, įberia druskos ir trupučiuką vandens ir maigo, pištais maigo, ten ir miltų yra, ir kleckukų tokių mažučių, daug vandens negalima, tada kieti kleckai ir, reiškia, ir tuos ē nu ir po to verdam, vandenin verdančian pilam, maišom ir prabalinam, tai va čia zacirka, zacirkela.“⁴

Taip pat namuose gamindavo ir makaronus: „Makaronus tai darydavom savo. Pokary tai bent tikrai taip savo, kadangi

kiaušiniai savo yra, miltai yra, vanduo yra, druska yra. Reiškia užmaišyt (...) Kietų tešlų tokių, užminko. Plonai plonai iškočioja. Man tokis atsiminimas, kad grįžtu iš mokyklos ir pirkioj visos lažkos užklotos baltom staltiesėm, ant paduškų an visko ir an jų blynai dideli, reiškia bobutė su mama pridare tų blynų makaronam, džūna per visą dieną, matyt ryte padarė, vakare jau susuka į volelį ant lentos ir pjausto čik čik, čik čik, įdeda į sietus ir padžiauna ant kaktos ar kur. Nu ir terbela makaronų.“⁵ Tokius makaronus išvirdavo pasūdytam vandeny ir valgydavo prabalin-tus pienu.

Čia aprašomi pagrindiniai, dažniausiai gaminti kasdieniai valgiai. Aišku, kiekviena šeiminkė tą maisto racioną pajvairindavo priklausomai nuo metų laiko, turimų produktų. Virdavo ir cepelinus, ir koldūnus, darydavo įvairius troškinius – mėsos su daržovėm, bulvių su svogūnais ir grietine, bulvines košes – tarkuotų bulvių „babką“, virtų bulvių su kepintais lašinukais – cilcienį. Pieniški valgiai – sūriai, varškė daugiau buvo valgomi vasaros metu. Žiemą karvės mažiau pieno duodavo, o paskui ir visai užtrūkėdavo. Todėl sūriai daugiau buvo valgomi šienapjūtės, rugiapjūtės metu. Jais vaišinami talkininkai. Jei vienas kitas atlikdavo, tuos pasidžiaudavo ir paskui laikydavo įkištus į rugių aruodus. Sakydavo, kad rugiuose jie nepelija. ✂

¹ Urbanaitė Genovaitė g. 1925 m. Reškutėnų k. Kaltanėnų vlsč. Švenčionių apskr. Gyv. Reškutėnų k., Švenčionių r.

² Brigita Garlaitė – Ankėnienė g. 1932 m., Želabų k., Švenčionių vlsč., Švenčionių apskr. Gyv. Kretuonų k., Švenčionių r.; Balys Ankėnas g. 1919 m. Gyv. Kretuonų k., Švenčionių r.

³ Urbanaitė Genovaitė g. 1925 m. Reškutėnų k. Kaltanėnų vlsč. Švenčionių apskr. Gyv. Reškutėnų k., Švenčionių r.

⁴ Terlikovska – Tijūnelytė Genovaitė g. 1946 m. Kretuonų k., Kaltanėnų apyl., Švenčionių r. Gyv. Vilniaus m.

⁵ Buivydytė – Jakubėnaitė Jadvyga g. 1926 m., Dvariškių k., Kaltanėnų vlsč., Švenčionių apskr., gyv. Dvariškių k., Linkmenų sen., Ignalinos r.

VOLUNGĖ

Knyga apie lututės pasaulį

„Bronius Šablevičius prisipažįsta į ornitologiją atėjęs pavėluotai. Jau buvo įgytos dvi profesijos, bet savoji niša gyvenime vis dar nerasta. O ji, pasirodo, slėpėsi biologijos mokslo platumose, todėl gavęs biologo darbą Aukštaitijos nacionaliniame parke jis pasinėrė į nepaprastai turtingą šio krašto gamtą. Darbo sritis buvo neapbrėpiama—reikėjo rinktis siauresnę, konkrečią sritį. Sistemingam tyrinėjimui gamtininkas pasirinko vieną iš sudėtingiausių paukščių grupių—pelėdas. Šie paukščiai, kaip ir pats Bronius, gyvena naktinį gyvenimą.“ - taip apie 2013 metų Viktoro Bergo premijos laureatą Bronių Šablevičių knygos anotacijoje atsiliepia jo kolega Romualdas Barauskas.

Pelėdų draugijoje Bronius praleido daugybę naktų. Nors jį domina visos pelėdos, tačiau jam ypač mielos lututės. Su viena iš jų, lutučiu Lučiu kartu net gyveno. Tad nieko keisto, kad į naująją savo knygą „Lututė. Gyvenimas drevėje“ gamtininkas sudėjo visą savo meilę šioms pelėdoms. „Žmonės seniau sakydavo: kurčias miškas be gegutės, o aš supratau, kad tuščias miškas be lututės“, - sako knygos autorius.

Kovo 20 dieną į parko direktiją sugužėjo daugybė svečių. Visi jie susirinko į naujosios knygos pristatymą. Gan simboliška, kad knygą išleido leidykla „Lututė“, besispecializuojanti leidinių apie gamtą srityje. Knyga gausiai iliustruota paties autoriaus ir gamtos fotografų klubo www.naturephoto.lt nuotraukomis. Ši mokslo populiarinimo knyga parašyta ištis populiariumi stiliumi, lengvai skaitoma ir be galo nuotaikinga. Galbūt taip yra todėl, kad lututės gyvenimą Bronius dažnai gretina su žmogaus gyvenimu. Per tris dešimtmečius sukaupę informaciją apie šio paslaptingo paukščio gyvenimo būdą, įpročius ir elgseną gamtininkas pateikia ne sausais moksliniais faktais, bet skaitytojui lengvai suprantama literatūrine kalba. Skaitytojas lututę gali įsivaizduoti kaip paslaptingą savo kaimyną, o knyga—tarsi žvilgsnis pro rakto skylutę į jo gyvenimą. Skaitant šią knygą neįmanoma nepamilti pagrindinių jos herojų—pelėdų. O būtent to Bronius ir siekia—pažadinti meilę greta mūsų gyvenantiems gyvūnams. ✍

Apie lututes Bronius galėtų pasakoti valandų valandas.

Tarmiškos kūrybos konkursas

„Kokia paukštela, tokia i giesmela“

2013—ieji metai paskelbti Tarmių metais. Ta proga Aukštaitijos nacionalinio parko ir Labanoro regioninio parko direkcija kartu su laikraščio „Nauja vaga“ redakcija paskelbė tarmiškos kūrybos konkursą. Šiame numeryje spausdiname pirmuosius konkursui atsiųstus, anksčiau dar nepublikuotus darbus. Konkursas tęsis iki gruodžio 1 d. Tad dar kartą kviečiame visus rašiusius, rašančius ir kuriančius tarmiškai ar net nebandžiusius to daryti: kurkite, rašykite ir savo tarmiškus kūrinėlius siųskite mums arba į laikraščio „Nauja vaga“ redakciją.

Nijolė Menčinskienė

DUNGUS

A tu dabojai
Rupjūcio naktį
(išejys aran,
Ė ne per lungų),
Viduj atšlaimo
Ažvertys galvų
In begalinio gražumo dungų ?

A tu regėjai
Kap žvaigždės žverbla?
Kap anos šviecia?
Kap anos moja?
Kap anos traukia
Akis to žmogaus,
Katrą per naktį
In jas daboją?

I jeigu nigdi,
Nė vieno karto
Per visų viekų
Tau tep nebuvo,
Aik šiųnakt aran,
Kad atsigertum
To begalinio
Dungaus gražumo.

Rima Ulevičiūtė

GYVENIMĄ KELIU

Sanu keliu prą akmenį,
Dulkėtų umžiaus dulkėm
Smėlētu sūriu undeniu
Širdelėn laikas sunkias.

Kasryt sunkiau atsimeni
Iš kur in kajų klumpės
Gyvenimą brungakmenių
Našta tąkia sukumpus.

Sanu keliu prą akmenį,
Prą kryžių kraivų trumpų
Vaikystės naiviaš pasakąs
Laikan pa lašų sunkias.

Panąsinėj variąkai dujai -
Kur trumpa, ty i trūksta,
Pa padušku ražančių vėl
Suskaitė pirštai sunkiai.

Prą šiuos vartus išėjam mes
Prą cia sugrįšma
Lietum i sauli
Kelią dulkėm.

MYLIU

In žemės iš mėnesių pievų
Žvaigždėlės vis krinta rasu.
Matai, kap in smilgų blakstienų
Sužimba gausybė varšų.

Sumerktum akim šitų grožį
Nakties tylumas takeliu,
Tik žiogas užmigti neduoda
Čirena širdin smuikeliu.

I rodas kas nuima sopulius
Paglostą matulės runku,
Kai ritas nupjautu atolu
Saulalė sarmėgu rūkų.

Išgertum tų dungų lig dugną
Paskystum taurėj ažerų....
Tiktai ažu meilės bedugnį
Myliu Ignalinių, myliu.

GIMTINIES AŠARA

Ataik pasiuturam
Brungioji maną meila,
Až kų tavi myliu
Kas pasakis kažį,
Dėl ką dūšėlė
Man tavys vis gaila,
Dėl ką naktim
Sapnuojies dievaži.
Aš tavą vasaras
Suvėriau žemuogiem
In smilgų,
A rudenius ažkūriau
Ugneli klevų
Brungioji maną
Kap tavys man ilgu
Kai ragutelėm
Apšerkšnėjusių
Atgalį namą veži.
Ataik sušoksma
Jaunysties valšų
Iš dūšių in
Pavasarių takų
Žinau, manys
I tu labai pasilgai
Ištirpą šerkšnas
Žiedeliais abelių.

Gimtinies maną
Karsciausia ašara
Širdy tavi
Pavasariais nešu.

Meilė Gustaitytė

KADU NAKTELĖ AKELAS ATMERKIA

Kadu naktelė akelas atmerkia
Ir nubudžina menulį basų,
Pilnatini kojelas inmerkį
Geriam rieškucom vidurnakco rasų.

Pabyra ašaros kap pupos,
Nes vasara lakia, vai lakia.
Cik kvapas medaus galvon cykiai supas,
Paskucinį vasaros pasakų seka mums-
žvaigždės apakį.

Daniele Colonnese

Aukštaitijos nacionalinio parko ir Labanoro regioninio parko direkcijos savanoris

Geocatching'as - kas tai?

Geocatching, arba lietuviškai Geolobiai, yra visame pasaulyje paplitęs „lobių“ medžioklės žaidimas naudojant GPS prietaisus ir interneto tinklą. Žaidimo esmė—pagal turimas koordinatas ir užuominas surasti paslėptą „lobį“ - konteinerį, kuriame priklausomai nuo jo dydžio gali būti tik popieriaus lapelis su rašikliu, arba dar ir keletas įvairaus dydžio suvenyrų. Popierius ir rašiklis reikalingi palikti žinutei. Popieriuje užrašoma data ir radusiojo vardas. Jei konteineryje yra suvenyrų, galima vieną pasiimti, paliekant kitą panašios vertės daiktą.

Žaidimą koordinuoja virtualioje erdvėje susibūrusi entuziastų bendruomenė. Jie administruoja tinklą, kuriame galima rasti „lobių“ žemėlapių ir žaidimo taisykles, o užsiregistravus galima gauti pasirinkto lobiaus koordinatas ir užuominas. Beje, registracija yra nemokama.

Bet kuris iš žaidimo dalyvių gali įrengti naują slėptuvę ir pažymėti ją žemėlapyje. Todėl visame pasaulyje yra paslėpta daugybė tokių „lobių“ ir skaičius nuolatos auga. Aukštaitijos nacionalinio parko teritorijoje yra daugiau nei dvidešimt paslėptų konteinerių pradedant Palūšė ir baigiant Stripeikiais. Norint juos visus surasti teks apkeiliuoti visą parką. Taip pat turėsite galimybę aplankyti visas įžymiausias parko vietas ir paveldo objektus.

Kitaip tariant, GeoLobiai – tai nemokamas pasaulinis geo koordinacijų žaidimas mažiems ir dideliems, aktyvaus laisvalaikio užsiėmimas ir tiesiog puikus turizmo pajvairinimas, padedantis geriau pažinti lankomas vietas, linksmai ir įdomiai praleisti laiką pavieniui ar su draugais įsijaučiant į „lobių“ paiešką. Bet, kaip sakoma, geriau vieną kartą pamatyti nei tūkstantį kartų išgirsti. Todėl siūlau apsilankyti tinklapyje www.geocaching.com arba www.geolobiai.lt ir patiems išbandyti šį žaidimą. ✂

Nauji leidiniai apie tradicinę statybą

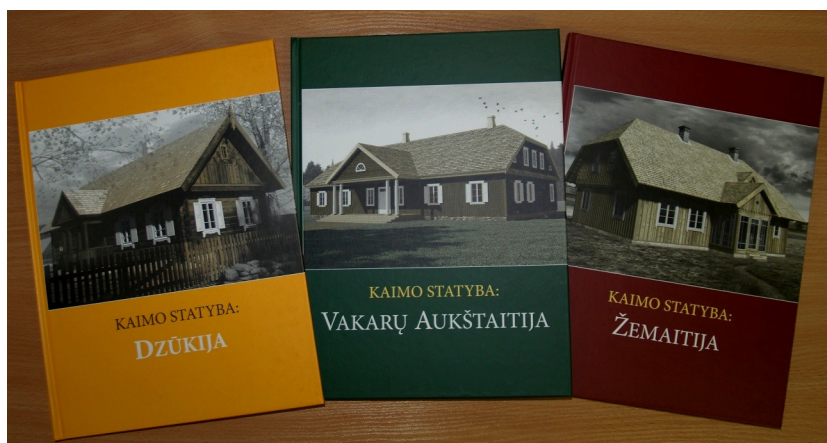
Linas Stanaitis

Informacijos ir kultūros paveldo skyriaus vedėjas

Šių metų pavasarį Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba pristatė penkias neseniai išleistas knygas apie Lietuvos etnografinių regionų tradicinę kaimo architektūrą: „Kaimo statyba. Dzūkija“, „Kaimo statyba. Vakarų Aukštaitija“, „Kaimo statyba. Suvalkija“, „Kaimo statyba. Žemaitija“ ir „Kaimo statyba. Mažoji Lietuva“. Kiek anksčiau Aukštaitijos nacionalinio parko ir Labanoro regioninio parko direkcija išleido knygą „Kaimo statyba. Rytų Aukštaitija“.

Leidiniai skirti žmonėms, gyvenantiems saugomose teritorijose arba norintiems statyti, rekonstruoti sodybas, laikantis tradicijų. Knygose pateikta istorinė etnografinių regionų kaimo architektūros apžvalga, konkretūs projektiniai pasiūlymai, planai, spalviniai sprendimai, statybos technologijos ir kita. Tradicinės architektūros kataloguose pasiūlytas patrauklesnis, patogesnis bei kūrybiškesnis būdas sodybų projektavimui ir statybai.

Idėja parengti tokius leidinius kilo po to, kai Etninės kultūros globos tarybos išleistų knygų serija apie Lietuvos regionų tradicinę kaimo architektūrą sulaukė itin didelio populiarumo. Tačiau daugelis skaitytojų pasigedo šiai dienai pritaikytų tradicinės statybos pavyzdžių, suderintų su šiuolaikinėmis technologijomis. Tikimasi, jog nauji leidiniai užpildys šią spragą. ✂

„Ladakalnis“, Aukštaitijos nacionalinio parko ir Labanoro regioninio parko direkcijos informacinis leidinys

Mūsų adresas:

Aukštaitijos nacionalinio parko ir
Labanoro regioninio parko direkcija
Lūšių g. 16, Palūšės k.
LT-30202 Ignalinos r.
Tel./faks.: (8 386) 53135
El.paštas info@anp.lt

Redagavo ir maketavo L.Stanaitis
Spausdino spaustuvė-leidykla UAB „Firidas“
Vilniaus g.36/1, Švenčionys
Tel./faks.: (8 387) 512 14
www.firidas.lt
Tiražas 500 egz.

Atspausdinta ant perdirbto popieriaus

Tausok aplinką - perskaitęs pasidalink su draugu arba skaityk internete www.anp.lt